

Η ΕΠΙΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΩΚΡΑΤΗ ΔΕΛΗΒΟΓΙΑΤΖΗ

Το τελευταίο βιβλίο του Γάλλου φιλοσόφου *Henry Lefebvre, Le retour de la dialectique*¹, έρχεται να επαναδραστηριοποιήσει την κεντρική έννοια της διαλεκτικής μέσα από δώδεκα λέξεις-κλειδιά που είναι κατά σειρά: το κράτος, η ιστορία, η πληροφόρηση, το (η) λογικό (ή)-το (η) λογικο-μαθηματικό (ή), η φιλοσοφία (και η «μετα-φιλοσοφία»), η πολιτική, η παραγωγή, το καθημερινό, η σχέση (το σχετικό), οι επαναστάσεις, ο σοσιαλισμός, το αστικό (*urbain*). Ένα τέτοιο εγχείρημα δεν απομακρύνεται, φυσικά, από την ίδια τη φύση μιας «θετικά ενεργοποιημένης» διαλεκτικής ως σκέψης του ανοίγματος και της αλήθειας, αν με «αλήθεια» εννοούμε μια θεμελιώδη «ερμηνεία» που διατυπώνεται συνεκτικά και αντιστέκεται σε άλλες ή, ακόμη, μια «ζωή των ερμηνειών».

Είναι ήδη γνωστή η *Logique formelle, logique dialectique* (1947, 1969, 1982) του ίδιου συγγραφέα, όπως και ο *Matérialisme dialectique* (1939, 1975) — κείμενα που απηχούν ένα ορισμένο τρόπο αντιμετώπισης (ή μεταφοράς) τόσο του μαρξισμού όσο και της διαλεκτικής, συνδεδεμένο και με μια ορισμένη εμπειρία της σκέψης αλλά και της επανάστασης. Η προβολή της διαλεκτικής ως μεθόδου και ως θέασης του πραγματικού σε έκδηλη αντίθεση προς θετικιστικές του προσεγγίσεις (π.χ. L. Brunschvicg) αναγνωρίζεται σε μια κοινή πρακτική του φιλοσοφείν που αργότερα θα περάσει στον αντιφατικό ίσως όρο της «αποδόμησης» (*déconstruction*, π.χ. J. Derrida) — αντιφατικό, γιατί αποβλέπει σε ένα θετικό περιεχόμενο.

Νομίζουμε ότι ο H. Lefebvre είναι από τους πολύ λίγους (αν όχι ο μόνος) που αποπειράθηκε να πραγματευτεί αμεσότερα μια έννοια την οποία θεμελιώνει ο Ηράκλειτος και μεταποιούν διαδοχικά οι Πλάτωνας, Hegel, Marx, για να αναφέρουμε κορυφαίες μόνο επιδόσεις. Εδώ η διαλεκτική συνδέεται περισσότερο με το στοιχείο της πολλαπλότητας ή της μεταμόρφωσης παρά εκφέρεται σε «σχέση δύο όρων που ο ένας αντιτίθεται στον άλλο». Τονίζονται ιδιαίτερα οι συσχετισμοί, η σχεδίαση, το παιχνίδι, η διακύβευση, η δημιουργία (ή συντήρηση) που προϋποθέτει «καταστροφές» (διχαλώσεις, αναστροφές, ασυνέχειες), κατά τό R. Thom², το παράδοξο, η ένταση δομής-συγκυρίας.

Ας παρακολουθήσουμε, όμως, τη διαδοχή των όρων που σκιαγραφούν μια νέα διαλεκτική σκέψη.

Το (η) λογικό (ή) — το (η) λογικό-μαθηματικό (ή). Η διαλεκτική αναπτύχθηκε ως τώρα με αφετηρία είτε τη φύση, είτε την ιστορία, είτε τη λογική. Αλλά το ουσιαστικό, για το Lefebvre, είναι να αποφύγουμε παρόμοιους αναγωγισμούς, χωρίς, από την άλλη πλευρά, να οδηγηθούμε σε μια πλήρη σχετικοποίηση. Έτσι, η «αντίφαση» (*contradiction*) δεν παραχωρεί αναγκαστικά τη θέση της στην «εναντιότητα» (*contrariété*) - η μια υπακούοντας στο σχήμα της τριάδας (θέση-αντίθεση-σύνθεση) και η άλλη στη δυάδα (που οι όροι της παγιοποιούν μια σύγκρουση) - συγκεκριμενοποιείται μάλλον σε επιμέρους τομείς ή δραστηριότητες, π.χ. δύναμη («έχω-μπορώ-γνωρίζω»), μεσολάβηση («φωνή-κείμενο-εικόνα»),

πράξη («ντετερμινισμός-απόφαση-τύχη»). Ακριβέστερα, η έννοια της φύσης χάνει τον απλοϊκά τελεολογικό της χαρακτήρα και συμπληρώνεται με άλλες όπως «ύλη, ενέργεια, διαδικασία, πεδία» ή «παραπέμπει στη γενική θεωρία των σχέσεων μεταξύ του πεπερασμένου και του άπειρου, του συνεχούς και του ασυνεχούς, της επανάστασης και του γίνεσθαι» (σ. 61), χωρίς να επιβάλλει εκ των προτέρων κανένα ερμηνευτικό σχήμα. Το ίδιο συμβαίνει και με τη θεμελίωση της διαλεκτικής στην ιστορία. Η σχέση μορφής και περιεχομένου που προκύπτει από την ανταλλαγή του εμπορεύματος π.χ. δεν εξαντλείται σε μια μηχανιστική αντίληψη για την πάλη των τάξεων (πληβείων και αριστοκρατών ή αστών και προλεταρίων), αλλά συνδέεται και με τον ιστορικό χρόνο ή το γίνεσθαι, όπου παρεμβαίνουν η διαφοροποίηση του τρόπου παραγωγής (με την αύξηση των παραγωγικών δυνάμεων και την ανάπτυξη της τεχνικής) και η μεταβολή στις σχέσεις δομής (που βρίσκεται σε συγκρουσιακή συμπληρωματικότητα με το στοιχείο της συγκυρίας). Από την άποψη αυτή, η διαλεκτική αντίθεση θετικότητας και αρνητικότητας δε λειτουργεί σαν φορέας μιας θεμελιώδους αφαίρεσης, αλλά έχει το νόημα μιας δημιουργικής διαδικασίας επιμέρους «καταστροφών» που συντελούνται σε επίπεδο πράξης και είναι εγγενείς στο πραγματικό.

Υπάρχει μια λογική της ρήξης (όπως και αντίστροφα) που παράγει επιμέρους λογικές (π.χ. του ζώντος, του ασυνείδητου, της κοινωνίας) και που καθιστά τη σχέση τους με την (τυπική, αυστηρή) λογική προβληματική. Η τελευταία, με το να έχει σκεφτεί κατά ένα αποτελεσματικό τρόπο τα μαθηματικά μπορεί να εκτοπίσει τα φιλοσοφικά ερωτήματα στο όνομα της αναγκαιότητας της «απόδειξης», που οδηγεί, άλλωστε, σε μια «πλατιά ταυτολογία»; Και η κρίση της φιλοσοφίας (απόρροια είτε ενός λογικού εμπειρισμού είτε μιας ανάγκης να πραγματωθεί, από το Marx και μετά) δεν τροφοδοτείται κυρίως με την όξυνση της έντασης ανάμεσα στη διαλεκτική και τη λογική; Τούτο, όμως, δε σημαίνει περισσότερο την εμφάνιση μιας νέας ολότητας, του πεπερασμένου, παρά το τέλος της φιλοσοφίας - και άρα μεγαλύτερη αλληλοδιείσδυση λογικής και διαλεκτικής; Μαθηματικά ζητήματα π.χ. όπως το σημείο, η σχέση συνεχούς και ασυνεχούς, οι αριθμοί «δεν μπορούμε να τα πραγματευόμαστε έξω από μια γενική θεωρία του μέτρου, που οφείλει σήμερα να λάβει υπόψη τη σχετικότητα. Δεν υπάρχει πια απόλυτο μέτρο· κάθε μέτρο είναι ταυτόχρονα μετρών και μετρημένο, στο όνομα ενός κοινού μέτρου... Η διαλεκτικοποίησή αυτή έχει όρια· θέτει τα όρια της (του) λογικής (ού) αλλά παραμένει σχετική: δεν μπορούμε να πάρουμε καμιά αντίφαση για απόλυτο. Η μαθηματική παίρνει από τη λογική τη θεωρία της σχετικότητας, της ταυτότητας, συν τη μέθοδο της τυποποίησης που αναζητάει να λύσει τις αντιφάσεις. Η λογική έχει τη δύναμή της· μια συνεκτική συνέχεια νοητικών πράξεων. Η διαλεκτική έχει μια αντι-δύναμη. Δεν έχουν ούτε την ίδια τακτική ούτε την ίδια στρατηγική.» (σ. 72.) Σε επίπεδο ιδεολογίας, το λογικό στοιχείο, που ιδεολογικοποιεί κάνοντας επιμέρους ταυτίσεις ή μεγεθύνοντας τη σημασία μιας συγκεκριμένης διαπίστωσης, αποπαγιοποιείται μέσα από ένα είδος μεταφοράς που επιτελεί η διαλεκτική - μεταφοράς που οδηγεί στη μεταμόρφωση. Αν η διαλεκτική εκτίθεται, έτσι, με αφετηρία τη λογική και τα όρια της λογικής της, η λειτουργία της είναι εκείνη της «διχάλωσης» (bifurcation) που παράγει τον τρόπο διατήρησης ενός συστήματος.

Σχέση (σχετικό). Για το Wittgenstein, «ο κόσμος είναι το σύνολο των γεγονότων, όχι των πραγμάτων... προσδιορίζεται από τα γεγονότα, τα οποία είναι η ολότητα των γεγονότων. Γιατί η ολότητα των γεγονότων προσδιορίζει ό,τι συμβαίνει και καθετί, επίσης, που δε συμβαίνει.»³ Υπάρχουν, όμως, σχέσεις, σημειώνει ο Lefebvre, που περιβάλλουν τόσο το πράγμα (chose) όσο και το γεγονός (fait). Η «αντικειμενικότητα» και του ενός και του άλλου ορίζεται από μια παραπεμπτική λειτουργία αλληλεπίδρασης: χωρίς να είναι απόλυτη βρίσκεται παντού. Π.χ. ο χρόνος, δίχως να ανάγεται σε ένα είδος μέτρησης ή σε κάποιο όργανο μέτρησης, περνάει, εντούτοις, μέσα από αυτά. Το «σχετικό» συνίσταται εδώ στην ανάγκη ύπαρξης αναφορικών στοιχείων (référentiels) μικρο-ή μακροκλίμακας (από τον ομοιογενή οπτικο-γεωμετρικό τρισδιάστατο χώρο του Ευκλείδη, και την ποικιλότητα μέτρησή του, μέχρι τον υπερουράνιο τόπο του Πλάτωνα), στη γενικότητά τους. Η αποσύνδεση σχετικισμού και σχετικότητας, μέσα από την κατάφαση της σχέσης, συνοψίζει την τριάδα μετρημένου (mesuré)-μετρητή (mesurant)-μέτρησης (commune mesure) δίνοντας στο συγκεκριμένο τους περιεχόμενο μια διάσταση υπέρβασης, αφού το ορίζει από αυτό που ακόμη δεν είναι, δηλαδή από μια διαλεκτική κίνηση: «το απόλυτο σχετικοποιείται και το σχετικό παίρνει προς στιγμήν τη θέση και την αξία του απόλυτου (έτσι, στη θεωρία του Einstein, η ταχύτητα του φωτός ή, στην πολιτική, η κατάσταση της εργατικής τάξης.» (σ. 121.) Ο χώρος, ο χρόνος, η αιτιότητα δεν είναι απλές μεταφορές, αλλά ανήκουν στην ενότητα «κόσμος» και εμβαθύνονται καθώς σχετικοποιούνται.

Πληροφορική. Πώς θα μπορούσαμε να μιλήσουμε για μια φιλοσοφία της πληροφόρησης; Η μετακίνηση από το οικονομικό - που δεσπόζει π.χ. κατά το 19.αι. - στο πολιτιστικό (culturel) είναι ό,τι κυρίως χαρακτηρίζει τη διαδικασία αυτή συγχρονοποίησης (simultanéiser) του κοσμικού; Για τό Lefebvre, το πράγμα εμφανίζεται περισσότερο περίπλοκο, αφού η μεταφορά του μηνύματος δεν έχει απλώς το νόημα της καταγραφής, αλλά θα μπορούσε να διαθέτει και δυνατότητες δημιουργίας: υπάρχει, από τη μια μεριά, το συγκεκριμένο πρόγραμμα μετάδοσης και, από την άλλη, ένας λογικο-φυσικο-μαθηματικός τρόπος πραγμάτωσής της. Το πληροφοριακό στοιχείο (informationnel) διέπεται από μια σχέση ύλης και μορφής που συγχωνεύονται μέσα στη λογική μαγεία της επικοινωνίας. Πρόκειται για την παραγωγή σημείων, εικόνων, κειμένων που εκχέονται ενεργοποιώντας ένα είδος ταυτόχρονης συμμετοχής δέκτη και πομπού. Και εδώ είναι που παρεμβαίνει η φιλοσοφική θεώρηση του προβλήματος: η επανάληψη ενός μηνύματος ως «το αντίστροφο της ποσότητας πληροφόρησης: $R = \frac{1}{I}$ » (σ. 53) δεν επιβεβαιώνεται και δεν ενισχύει τον τυπικά ταυτολογικό της χαρακτήρα; Μια θεμελιώδης κατάφαση ως έκφραση της βούλησης για επιβολή αυτού που παράγει ή συντηρεί τη γνώση - δεν εγγράφεται στην ευθεία λογική μιας διαρκούς μεταποίησης της αντίθεσης «έκφρασης-σημασίας»; Η αμεσότητα στο γίνεσθαι του πληροφοριακού κατά την αναπαραγωγή ενός τύπου κοινωνικότητας που υπηρετεί μια ορισμένη διαχείριση των πραγμάτων - δεν απορρέει από ένα πλήθος διαμεσολαβήσεων (médiations) με σκοτεινό πάντα το σημείο απόβλεψης; Η πολιτική όψη της πληροφόρησης αποβαίνει, έτσι, κυριαρχική.

Καθημερινό. Ο όρος αυτός παίρνει σήμερα νέα διάσταση με αναδιευθετήσεις που

συντελούνται στο χώρο (αναφορικά με τους τόπους διαβίωσης ή εργασίας) και το χρόνο (αναφορικά με τις ώρες απασχόλησης, μελέτης ή διασκέδασης) μέσα σε μια γραφειοκρατική κοινωνία της κατανάλωσης που συντηρεί και ταυτόχρονα διευρύνει το πλαίσιο κινήσεων του τεχνολογικού όντος. Πράγματι, η μαζικοποίηση της πληροφόρησης, η αλλαγή του τρόπου επικοινωνίας (φωτογραφία, κινηματογράφος, ραδιόφωνο, τηλεόραση, βίντεο) συνιστούν μια νέα σχέση με το καθημερινό που ανάγεται σε βασικό πυρήνα κοινωνικής οργάνωσης του κράτους. Ταυτότητα, επανάληψη, συγκεκριμένη αφαίρεση ενισχύουν την άνοδο του γραμμικού στοιχείου που ομογενοποιεί και μαζί κατακερματίζει το χρόνο εισάγοντας πρακτικές μέτρησης μιας αισθητής αμεσότητας η οποία δεν απωθεί το κυκλικό. Οι νέες σχέσεις παραγωγής και κατανάλωσης που εγκαθίστανται, η διάχυση του ατομικού ως συνθήκη ύπαρξης του καθολικού αναβάλλουν διαρκώς την επαναστατική μεταμόρφωση του κοινωνικού στις σχέσεις του με το φυσικό ή, ακόμη, απαγγιζόμενες από το αίτημά της.

Τό αστικό (urbain). Ο όρος προϋποθέτει ήδη την αντίθεση αστικότητα (urbanité [= civilité])- βαρβαρότητα (barbarie) του 18. αι. και γεννιέται με την επιδείνωση των προβλημάτων της πόλης· δεν είναι άσχετος προς μια ορισμένη χωρο-χρονική διάταξη του κοινωνικού γύρω από την οποία οργανώνονται οι παραγωγικές δυνάμεις, η εργασία, οι σχέσεις ιδιοκτησίας, οι θεσμοί και οι ιδεολογίες. «Ο τωρινός τρόπος παραγωγής έχει την ιστορία του· η ιστορία αυτή δεν ανάγεται ούτε σε εκείνη των τεχνικών, ούτε σε εκείνη των ανταλλαγών, ούτε σε εκείνη των εξεγέρσεων και των επαναστάσεων (που είχαν τις αιτίες και τους λόγους των). Είναι επίσης η ιστορία του χώρου και του χρόνου, 'προϊόντα' που δεν μπορούμε να τα ορίσουμε ούτε σαν υλικά ούτε σαν άυλα, αλλά, μάλλον, ως συγκεκριμένες αφαιρέσεις, που εισέρχονται στην πρακτική.» (σσ. 160 - 1.) Το πρωτεύον στοιχείο (π.χ. γραφειοκρατικό ή πολιτικό κέντρο) συνδυάζεται με το δευτερεύον (περιφερειακά σύνολα, κατακερμασμένη επέκταση του κυρίως χώρου) διαμορφώνοντας το έδαφος όπου αναπτύσσεται η νεωτερικότητά μας μέσα από την περιπλοκότητα των γεγονότων ή τις επιτόπιες συγκρούσεις. Η διαλεκτική διάσταση των σχέσεων που υπεισέρχονται υπερκαλύπτει την απλή αναπαράσταση (αναλυτική) των επιμέρους (εν είδει περιγραφής ή καταγραφής), για να τονίσει το «καθημερινό» μέσα στο «πολιτικό». Οι διάφορες ταξινομήσεις (ισο-ετεροτοπίες) που συνιστούν την τοπολογία του αστικού, μέσα από αναλύσεις επιστημονικού τύπου (οικονομία, οικολογία, δημογραφία), μετατονίζονται «ποιητικά», σύμφωνα με ένα ορισμένο στυλ, το οποίο περιγράφει και τους ιδιαίτερους ρυθμούς της πόλης (ομάδες ορισμένων δραστηριοτήτων - πολιτικών, οικονομικών, θρησκευτικών -, ισχυρός μανιχαϊσμός - ρατσισμός-αντιρατσισμός, φιλικότητα-εχθρότητα, νεωτερικότητα-αρχαϊκότητα -). Η διαλεκτική υπερκάλυψη του αναλυτικού έγκειται, εδώ, σε μια διερεύνηση των δυνατοτήτων πραγμάτωσης και, ταυτόχρονα, σε ένα είδος *προβληματικοποίησης* στη σχέση δύναμη-ενεργεία. Το πέραςμα στην πράξη, που σημαίνει μεταρρυθμίσεις, αλλαγές, επαναστατικοποιήσεις, δεν υπαγορεύεται μονοδιάστατα από την εμπλοκή τυχαίου-αναγκαίου, αλλά και από το πώς αυτή εσωτερικεύεται με τη μορφή απόφασης: το συγκεκριμένο έργο προϋποθέτει σύμφυση προθετικοτήτων (ή σύγκρουση στρατηγικών) και ανάλυση του αντικειμένου.

Σε ό,τι αφορά τη χρήση του χώρου με την αναδιευθέτηση των σχέσεων που συνεπάγεται, ο Lefebvre προτείνει τη φόρμουλα της appropriation ως μετεξέλιξη της propriété, μια μεταμόρφωση του «έχειν» σε «προσοικείωση», μακριά από κάθε «expropriation» (απαλλοτρίωση). Η προσοικείωση αυτή παίρνει τη μορφή απαγκίστρωσης από απόλυτους ντετερμινισμούς προς την κατεύθυνση μιας «επανοικείωσης» (réappropriation) των δυνατοτήτων του καθημερινού μέσα στην πόλη. Επανατίθεται, έτσι, το πολιτικό στοιχείο όπου εμπλέκονται μια αντίληψη για την οργάνωση και μια στρατηγική: πάλη των τάξεων, παραγωγικές δυνάμεις, ιδεολογίες, σχέσεις ιδιοκτησίας, πληροφορική συμφύρονται σε ένα χώρο και χρόνο, καθώς βιώνονται ως διαδοχή μορφών. «Όλα αλλάζουν. Όλα γίνονται. Τίποτε το μόνιμο που να διαφεύγει το χρόνο. Τίποτε το εντελώς διαρκές. Η Πόλη (Cite), η Πολιτεία (Ville), το Αστικό (Urbain) δε βρίσκονται στο υπήνεμο του Γίγνεσθαι. Ούτε οι επιμέρους κινήσεις: ο κόσμος γίνεται ο κόσμος μας» (σ. 172).

Παραγωγή και αναπαραγωγή. Η έννοια της παραγωγής σχετίζεται αρχικά με αποτελέσματα ή προϊόντα παραγωγής, για να οδηγηθούμε, μετά, σε μαρξιστικό ιδίως επίπεδο, στην «αυτο-παραγωγή του ανθρώπινου όντος. Με την εργασία, το ανθρώπινο είδος δεν περιορίζεται να τροποποιεί την υλική φύση, να γνωρίζει τους νόμους της 'ύλης', για να την ελέγχει και να την τροποποιεί· παράγεται μέσα από και με την παραγωγική εργασία. Ο άνθρωπος είναι η ίδια η δημιουργία του» (σ. 98). Μια ορισμένη οντολογία της εργασίας που υπολανθάνει στο Marx, οφείλει να ιδωθεί στα πλαίσια του αμφίσημου, άλλωστε, ορισμού της «φύσης», που δεν εξαντλείται μονάχα στη σύζευξη κοινωνικού και ορθολογικού. Η αυτοματοποίηση των μέσων παραγωγής, που οδηγεί αμεσότερα στη σύστοιχη έννοια της «αναπαραγωγής», επηρεάζει «καταστροφικά» (σύμφωνα με τη θεωρία του γίγνεσθαι με μεταμορφώσεις) και την υπόσταση ή τη λειτουργία της εργατικής τάξης: υποχωρεί ή εξαφανίζεται ως δύναμη συντήρησης ορισμένων σχέσεων (εξουσίας) με βάση το (διαλεκτικό) παράδοξο που κάνει το διαφορετικό να προέρχεται από το ίδιο και το γίγνεσθαι να περνάει μέσα από την επανάληψη. Το δομημένο πραγματικό βάλλεται ή μεταμορφώνεται από το περιστατικό ή συγκυριακό στοιχείο (conjuncture) που συνοψίζει την περιοχή του τυχαίου και της απόφασης (νοητικότητα, πρωτοβουλία, γνώση ή επιθυμία).

Η παραγωγή δεν είναι πια μόνο παραγωγή αντικειμένων, αλλά παίρνει και ένα περισσότερο ποιοτικό χαρακτήρα· αφορά εικόνες, κείμενα, σημεία - γίνεται δηλαδή ανα-παραγωγική και επαναληπτική: επαναφέρει ή μεταμορφώνει το ήδη υπάρχον. Έχουμε να κάνουμε με μια παράταξη ή υπόταξη μορφών, με μια τάξη που περιέχει την αταξία της και αντίστροφα. Ο Lefebvre παρατηρεί ότι ο καινούργιος αυτός τρόπος παραγωγής όπως λαμβάνει χώρα σήμερα, συντηρεί μια ιδεολογία παραγωγισμού (productivisme) που, με τη σειρά της, δίνει έδαφος στην αναπαραγωγή των (κοινωνικών) σχέσεων παραγωγής που υφίστανται. Προβάλλεται, έτσι, το στοιχείο της απεριόριστης επανάληψης, όπως απεικονίζεται ιδίως στην πληροφορική, που δεν καθιστά μονάχα αναπαραγωγική την παραγωγή, αλλά εγκαθιστά μια σχέση διένεξης με τη «δημιουργικότητα». Η τελευταία, όχι μονάχα ως αναζήτηση πρωτοτυπίας αλλά και ως ανθρώπινη βούληση προσανατολισμένη θετικά, υποβάλλεται στο ενδιαμέσο μιας τεχνικής και μιας πολιτικής που συμφύρονται αδιέξοδα⁴. Οι αλλαγές δε συντελούνται παρά στο εσωτερικό μιας

αναπαραγωγής του ίδιου, το οποίο παράγεται, εφευρίσκεται ή δημιουργείται ενόψει, ακριβώς, της «αναπαραγωγής» του.

Κράτος. Πρόκειται, κατά το Lefebvre, για το ισχυρότερο μέρος του «κοσμικού» ή, μάλλον, παγκόσμιου (mondial) είναι, τον κατεξοχήν τόπο πολιτικής εξουσίας, η άσκηση της οποίας δεν είναι άσχετη προς τις διαδοχικές μεταμορφώσεις που οδηγούν στο σημερινό έθνος-κράτος. Εδώ, το στοιχείο του μεταβατικού, του διαφοροποιού συνέχει μια κίνηση γενίκευσης που τείνει να οργανώνει σε παγκόσμια κλίμακα τις οικονομικές και κοινωνικές σχέσεις. Και η κίνηση αυτή μεταποιεί βαθμιδών το εθνικό σε δι-εθνικό (transnational) μέσα από μια ριζική κριτική τόσο του κράτους (κρατισμού) όσο και της πολιτικής (πολιτικού), όπως συμβαίνει στην περίπτωση του Marx: με δεδομένη την απαίτηση μιας optimum κοινωνικής οργάνωσης (που μπορεί να πάρει και τη μορφή της αυτο-οργάνωσης), το δίλημμα για τη διατήρηση ή την κατάργηση του κράτους ξεπερνιέται μέσα από ένα «σχέδιο» κοινωνίας πολιτών (société civile), «που δε θα εξαρτιόταν ούτε από τη θρησκεία και ούτε από την εκκλησία..., ούτε από τη στρατιωτική εξουσία, ούτε από μια πολιτική αρχή ή ένα σύνολο κωδικοποιημένων, παγιωμένων θεσμών, συγκροτημένων γύρω από ένα κράτος. Οι λέξεις 'κοινωνία πολιτών' υποδηλώνουν, λοιπόν, μια κοινωνία που εμπεριέχει τους νόμους, τις αρχές οργάνωσης και λειτουργίας της, τον κώδικά της.» (σ. 23.) Αυτό προϋποθέτει, ήδη, τη μαρξιανή κριτική του κράτους κατά τό Hegel, που παραμένει και σήμερα ισχυρή, αφού δεν έχουν ακόμη μεταβληθεί οι προτεραιότητες τις οποίες καταμηνύει: ιδεολογικοποίηση του στοιχείου της σταθερότητας και της ταυτότητας, διατήρηση ορισμένων θεσμών (π.χ. αστυνομίας ή δικαστικής εξουσίας).

Ποιός θα ήταν εδώ ο ρόλος της διαλεκτικής; Η διαφοροποίηση και η αλλαγή (: το γίνεσθαι) ενισχύει ή εξασθενίζει τη λογική της μη αντίφασης; Το επιμέρους ή το περιφερειακό συντηρούν το παράδοξο ή διευρύνουν τα όρια της ορθολογικότητας του κράτους; Για το Hegel, το ασυνεχές εντάσσεται και αναπνέει μέσα στο συνεχές, έτσι που το δεύτερο δε νοείται χωρίς το πρώτο· τούτο δε σημαίνει, βέβαια, πως ορίζει το πρώτο· απλώς το καθιστά δυνατό. Για το Marx, αλλά και το Lefebvre, η σχέση κεντρικού-περιφερειακού δεν υπακούει στη λογική της υπόταξης του ενός στο άλλο, μα το κεντρικό ενυπάρχει στο περιφερειακό, και το όλο διατηρείται από την ένταση της διαφοράς: η υπόταξη δε γίνεται παράταξη αλλά διάχυση και απο-ιεραρχημένη συνύπαρξη. Η δημιουργία μιας συγκεκριμένης ταυτότητας είτε προς την κατεύθυνση «φετιχοποίησης» του κράτους είτε προς κάποια «απο-ετατικοποίηση» (π.χ. «εκκοσμίκευση» ή «παγκοσμιοποίηση» του κράτους), απαιτεί μια συνδρομή συνθηκών, μια *συγκυρία* (κοινωνική, ιστορική, ιδεολογική π.χ.): «τον τόπο (μια 'γη', ένα χώρο) - τη στιγμή (μέσα στο χρόνο: την ευνοϊκή ευκαιρία) - την εφεύρεση - τη συμφωνία ή τη φιλία· στοιχεία έξω-ή ενδοπολιτικά, αλλά που έχουν πολιτικές προεκτάσεις (και εξηγήσεις).» (σ. 29.) Η ορθολογικοποίηση ή ο προγραμματισμός, στα ίδια πλαίσια, δεν μπορεί να λειτουργεί μακριά από το απρόβλεπτο των ατόμων (ορισμένων ιδίως ατόμων), των ιδεών ή της επιστήμης. Προκύπτει, έτσι, μια διαλεκτική του κράτους που «συλλέγει» και εμβαθύνει τις επιμέρους αντιφάσεις, κατανοεί την αργή ή γρήγορη κίνηση στην ολοκλήρωση της μιας ή της άλλης προοπτικής, βλέπει το πρόβλημα της εξουσίας μέσα από τη σύγκρουση στρατηγικών ή το παιχνίδι δόμησης της ελευθερίας του άλλου.

Επαναστάσεις. Πρόκειται για ένα όρο με χαρακτηριστική κρισιμότητα σήμερα. Ύστερα από την εμπειρία των δύο μεγάλων επαναστάσεων της νεότερης ιστορίας (αστικής στη Γαλλία [1789] και προλεταριακής στη Ρωσία [1917], με σαφώς διακριτό περιεχόμενο και απόβλεψη, τα όρια μεταξύ διάφορων τύπων εξεγέρσεων αρχίζουν να συγχέονται· τελευταίο παράδειγμα ο σιτικός κλήρος στην Περσία: το κίνημα που ενσάρκωσε δεν υπήρξε ούτε αγροτικό, ούτε εργατικό, ούτε αστικό (*urbain*), αλλά από μια μικτή και πολλαπλή αφετηρία αποπειράθηκε να πραγματοποιήσει ένα θεοκρατικό κράτος αρχαϊκού τύπου. Η επανάσταση δεν μπορεί να είναι σήμερα αυτό που ήταν άλλοτε, μονοσήμαντη ή αμετακίνητη στους στόχους ή στον τρόπο θεμελίωσης. Το πολιτικο-κοινωνικό στοιχείο αποκρυσταλλώνεται πια ως απαίτηση πάλης ενάντια σε μορφές κυριαρχίας (ή παραγωγής) που παρουσιάζονται σε διαφορετική αλλά, πάντως, υπαρκτή ένταση - και σε άμεση αλληλεπίδραση με πολιτιστικές και τεχνολογικές μεταμορφώσεις που συντελούνται ήδη καταλυτικά: έχουμε να κάνουμε, στις μέρες μας, με «ένα γίνεσθαι που προχωρεί αλματωδώς ή, μάλλον, δημιουργώντας αφθονία μορφών» (σ. 126). Το πρόβλημα, έτσι, δεν εντοπίζεται μόνο στην αλλαγή πρακτικής αλλά και στη σύστοιχη ανάγκη για τροποποίηση ή ξανακοίταγμα της θεωρίας. Ο προσανατολισμός, π.χ., του μαοϊκού εγχειρήματος στην Κίνα προς ένα «εξισωτικό σοσιαλισμό» εις βάρος της μανδαρινικής γραφειοκρατίας και της θρησκευτικής παράδοσης, οδήγησε σε φαινόμενα κατάχρησης εξουσίας ή και τεχνικής καθυστέρησης. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, αντίθετα προς το κινέζικο, η «πολιτιστική επανάσταση» - που αρχίζει ήδη από το 18. αι. (πρβλ. την *Εγκυκλοπαίδεια των Γάλλων διαφωτιστών*) - προηγείται από την πολιτική και συνίσταται, ουσιαστικά, στην προώθηση μιας κοινωνίας πολιτών που θα αντλεί την οντότητά της όχι από μια ανώτερη αρχή (όπως βασιλεία, εκκλησία, στρατιωτική εξουσία) αλλά από την ίδια. Ο Lefebvre συνεχίζοντας τον Gramsci εγγράφει στη δυναμική της σκέψης του μια διαλεκτική αμοιβαιότητα, χωρίς, όμως, αναγκαστικά σχέση προτεραιότητας μεταξύ πολιτικο-κοινωνικού και επιστημονικο-πολιτιστικού κινήματος· απομακρυνόμεστε, έτσι, από τα διλήμματα «αλήθεια-ιδεολογία», «πραγματικότητα-αντανακλάσεις», «ορθολογικότητα-ανορθολογικό»: «το πολιτικό και το πολιτιστικό δεν υπερκάθηνται το ένα στο άλλο μα αλληλοδιεισδύουν στον κόσμο της σύγκρουσης (ενότητα-αντίφαση)» (σ. 128).

Σε ό,τι αφορά μια σύγχρονη θεώρηση του μαρξισμού, μπορούμε να μείνουμε ενδεικτικά σε τρεις γενικές θέσεις: 1. Οι σχέσεις θεωρίας και πράξης βρίσκονται σε αμοιβαίο διασκελισμό· συνέπεια: η αντίθεση «προλεταριακή επιστήμη»-«αστική επιστήμη» ανήκει σε μια συνοπτική θέαση των πραγμάτων. 2. Η έννοια του υλισμού οφείλει να ιδωθεί υπό το φως μιας μετατόπισης από την παραγωγή αντικειμένων ή πραγμάτων προς εκείνη των εικόνων, των σημείων, των κειμένων, τα οποία αποτελούν κύριες συνιστώσες της πληροφορικής - μετατόπισης που δε σημαίνει «αντιστροφή»· το διαλεκτικό στοιχείο, εδώ, έγκειται σε μια αποδεσμευτική λειτουργία του όρου «παραγωγή» ή «εργασία», η οποία αποτρέπει, ακριβώς, από διλήμματα υποστασιακού χαρακτήρα. 3. Η αντίφαση αρνητικού-θετικού ξεπερνιέται μέσα από μια «θετική» θεώρηση του αρνητικού. Αυτό σημαίνει πως η αμφισβήτηση μιας θεσμοθετημένης τάξης πραγμάτων, που εκτρέφει και τη γενικευμένη πια «κρίση» της εποχής μας, επαναφέρει στο προσκήνιο τη μερ-

λω-ποντιανή «θέσμιση»⁵. Η τελευταία απαγγιστρώνει τη διαλεκτική από μια λογική των γεγονότων και τη στρέφει σε ένα είδος ανάπτυξης του «περιβάλλοντος της ιστορίας», όπου συντελούνται οι «μεταμορφώσεις» του ανθρώπινου όντος και καταγράφονται οι διαφορές.

Σοσιαλισμός. Ένα από τα βασικά ερωτήματα που σχετίζονται και με την τύχη του σοσιαλισμού ως ιδέας και ως τρόπου οργάνωσης της παραγωγής, αναφέρεται στο νόημα που μπορεί να πάρει σήμερα ο όρος μαρξισμός. Αντί, όπως γράφει ο Lefebvre, να εγκλωβίσουμε την ουσία της σκέψης του Marx είτε στα έργα του (αλλά ποιά κυρίως έργα;), είτε στην τριάδα Marx-Engels-Λένιν, είτε στα ιδεολογικά ρεύματα που προέρχονται από την ανάγνωση του Marx, είναι περισσότερο δημιουργικό να τη δούμε στην «παγκοσμιότητά» της (καθώς «παγκοσμιοποιεί» και «παγκοσμιοποιείται») και σε σχέση με ό,τι την εμπλουτίζει (π.χ. Nietzsche, Freud) ή της αντιστέκεται, ως «φύραμα» που συμβάλλει στην εξέλιξη του κόσμου μέσα από αντιφάσεις και διαφοροποιήσεις. Από την άποψη αυτή, ο μαρξισμός συλλαμβάνεται σήμερα πολύ περισσότερο ως μια διαλεκτική, κινητική διαδικασία ή μέθοδος, κριτική (και αναλυτική) του υπάρχοντος παρά μέσο ενός ιστορικο-οικονομικού ντετερμινισμού (που συνίσταται στο πέρασμα από το σοσιαλισμό στον κομμουνισμό: στην εξαφάνιση των μεσαίων τάξεων και στην κυριαρχία της εργατικής τάξης. Ο Marx είχε και δεν είχε δίκαιο να μην πιστεύει στην επιβίωση και την ικανότητα ανανέωσης του καπιταλισμού, αφού ο τελευταίος δεν είναι σήμερα αυτό που ήταν το 19. αι., και το προλεταριάτο μεταπήδησε σε νέα κοινωνικά στρώματα χωρίς αντίστοιχη διατήρηση ή επαύξηση της επαναστατικής του συνείδησης⁶.) Για το Lefebvre, η ανάπτυξη του τρόπου καπιταλιστικής παραγωγής εδώ και έναν αιώνα (επιτάχυνση στην αύξηση των παραγωγικών δυνάμεων, όλο και μεγαλύτερη ικανοποίηση των υλικών αναγκών, ώθηση της επιστήμης και της τεχνολογίας) και η μορφή που πήρε το σύγχρονο κράτος (από το οποίο απουσιάζει μια «θετική» μαρξιανή θεωρία, που να λαμβάνει υπόψη την τριαδικότητα κράτος-έθνος-τάξεις), μολονότι δεν ανήκουν άμεσα στην εκφρασμένη προοπτική του Marx, συντελούν στην πρόοδο ή τη διεύρυνση της θεωρίας, ιδίως με την εισαγωγή νέων εννοιών: του καθημερινού (quotidien), του αστικού (urbain), του κοινωνικού χρόνου και χώρου. Ακόμα, οι σχέσεις εξάρτησης ή εκμετάλλευσης όχι μονάχα ορισμένων κοινωνικών στρωμάτων από άλλα μα και κρατών μεταξύ τους οδηγεί όχι πια αποκλειστικά στην ανάγκη μεταβίβασης εξουσίας ή εξισορρόπησης της όσο σε μια σκέψη πάνω στην ίδια την εξουσία (σε μια σχεδόν τελεολογία του παθολογικού της χαρακτήρα), και σε ένα είδος «αισθητικοποίησης» του πολιτικού στοιχείου: η πρώτη κινείται όλο και περισσότερο στα πλαίσια αυτού που ο Foucault π.χ. ονομάζει «στρατηγικές σύγκρουσης» — δηλαδή δεν αρνιέται μόνο αλλά και καταφάσκει, δεν εξαντλείται στο να καταπιέζει αλλά (και) στο να παράγει — το δεύτερο παίρνει όλο και πιο πολύ το χαρακτήρα «σχεδίου», που υποραμιρίζει τον καταστασιακό χαρακτήρα της σχέσης «δομής-συγκυρίας» - ή συγκυρίας που αλλάζει δομή⁷.

Στα παραπάνω πλαίσια, μια σειρά θεμάτων ανακτούν επικαιρότητα και αποπαγιοποιούνται ως προς το περιεχόμενό τους: το κοινωνικό σε αναφορά προς το πολιτικό (η πληροφόρηση και η εξάπλωση της τεχνολογίας αρκούν να διατηρήσουν τη συνοχή μιας κοινωνίας ουσιαστικά δυαδικής - αυτοί που εργάζονται και

αυτοί που στερούνται εργασίας - ;): η εξέλιξη του σύγχρονου κράτους προς μια παγκοσμιοποίηση-διεθνικοποίηση και η διεύρυνση της ορθολογικότητας του δικαίου (υπάρχει ένα γενικό σοσιαλιστικό δίκαιο;): η υπέρβαση της σχέσης δομής-υπερδομής σε ό,τι αφορά π.χ. την τέχνη ή την πληροφορική (η τέχνη δεν αντανάκλα μονάχα την πραγματικότητα αλλά και τη μεταμορφώνει, ενώ οι δυνατότητες καταχώρησης και μετάδοσης πληροφοριών συνιστούν ένα νέο τρόπο θεμελίωσης (ή μη-θεμελίωσης) του ανθρώπινου όντος - μέσα από το ότι γνωρίζει [ή δε γνωρίζει]). Ακόμα, η φιλοσοφία ως θεωρία ή ερμηνεία δεν αποτελεί ένα είδος πραγμάτωσης; Οι ιδέες δεν τροφοδοτούν το σχεδιασμό του καινούργιου; Δεν μπορούμε να μιλάμε για μια πράξη των ιδεών, με την ανακάλυψη ιδίως καινούργιων φιλοσοφιών; Εδώ ο ρόλος της διαλεκτικής ως σύνδεσης της τυπικής με τη συγκεκριμένη ταυτότητα ή ως πραγμάτωσης της πρώτης μέσα στα άτομα ή τις ομάδες - καθίσταται προφανής: δεν πρόκειται ούτε για το εγγελιανό θέση-αντίθεση-σύνθεση ούτε για το μαρξιανό κατάφαση-άρνηση-άρνηση της άρνησης (ιδίως όπως εκτίθεται σε παραμορφωτικές σχηματοποιήσεις) αλλά για μια «διαλεκτικοποίηση» όχι μόνο της τυπικής μα και της διαλεκτικής λογικής (κατά το σχήμα: τυπική λογική-διαλεκτική λογική-διαλεκτική): έχουμε να κάνουμε όχι με μια άρνηση της ταυτότητας ως αποκλεισμού (ο Hegel δε μιλούσε άλλωστε για «κακή ταυτότητα»;) αλλά με τη «συγκεκριμενοποίησή» της μέσα από τα εμπόδια, τα προβλήματα, τις αντιφάσεις που προκαλεί και που την αναζωογονούν, (καθώς) γεμίζει τον ιστορικό χρόνο: μέρος της οποίας αποτελούν οι αγώνες (ιστορικοί, επίσης, όπως ο χρόνος: για να διαρκέσουν και να εμμείνουν μέσα στο ον είτε τα άτομα, είτε οι λαοί, πολιτικά καθεστώτα και συστήματα, είτε οι ιδέες).» (σ. 155.) Υπόβαθρο αυτού του ανοίγματος και αυτής της σχέσης τυπικού-συγκεκριμένου προβάλλεται όχι πια η «ανασκοπική συνείδηση» (*réflexion et conscience de soi*) ούτε η «ιδέα της ιδέας» αλλά η σχέση του ανθρώπινου όντος και της σκέψης με τον «κόσμο» (στη χαϊντεγκεριανή ή αξελική του εκδοχή; όχι μόνο), το γίνεσθαι ως δημιουργική αντίφαση συνέχειας-ασυνέχειας και που παράγει μεταμορφώσεις. Το θέμα δεν είναι τόσο να διεξέλθουμε το ζήτημα «τί είναι άνθρωπος» ή «τί είναι σκέψη» όσο να ασχοληθούμε με το «τί μένει να σκεφτούμε σήμερα εμείς» - πράγμα που δε βάζει αναγκαστικά τον άνθρωπο στο κέντρο του σύμπαντος αλλά τον θεωρεί ως πυρήνα καθολικότητας (φορέα ενός σώματος και τόπο αισθητικότητας και σκέψης), δηλαδή αυτο-δημιουργίας και αυτοκαταστροφής (σε μια διαλεκτική σχέση ταυτότητας και άρνησης-εργασίας).

Η ιστορία. Αν η ιστορία συνδεθεί κατά κύριο λόγο με το γίνεσθαι, δηλαδή την κίνηση και την αλλαγή, τότε μπορούμε να μιλάμε για τη δυνατότητα ενός «μετα-ιστορικού» στοιχείου (κατά το μετα-μοντέρνο) που θα έθετε τη διαλεκτική έξω και από τον ιστορισμό και από την εμμονή στις αμετάβλητες, αμετακίνητες δομές. Στην οπτική αυτή, αναθεωρούνται όχι μονάχα οι ενοποιητικές απόπειρες ερμηνείας της ιστορίας (που εξοβελίζουν το χρόνο μέσο του Απόλυτου, του ταυτόσημου ή της Υπόστασης) αλλά και οι δυαδικές (που ερωτηματοθετούν μέσα από αντιθέσεις ή διαφορές όπως ίδιο-άλλο, κίνηση-στάση, σχετικό-απόλυτο, συνεχές-ασυνεχές, δομή-συγκυρία) και οι τριαδικές (που προβαίνουν είτε στην «κατασκευή» - το εγγελιανό «θέση-αντίθεση-σύνθεση» - είτε στην «παραγωγή» - το μαρξιανό «κατάφαση-άρνηση-άρνηση της άρνησης» - του γίνεσθαι). Φυσικά, οι

δύο τελευταίες απόπειρες, της δυάδας και της τριάδας, συλλαμβάνουν και προβάλλουν πληρέστερα το γίνεσθαι από ό,τι η πρώτη· δεν αφήνουν όμως αρκετό χώρο, ιδίως από την άποψη της νεοτερικότητάς μας όπως το εννοεί ο Lefebvre, για «διχαλώσεις, ανατροπές, παρεκκλίσεις και εκτροπές» (σ. 41). Προς την κατεύθυνση αυτή θα κινούνταν μια «ιστορία της ιστορίας» όχι σαν απλή αναδιήγηση ή σχολιασμός αλλά ως ενεργοποίηση του δημόσιου και ιδιωτικού καθημερινού βιώματος που λειτουργεί μη σχετικοποιητικά προσφέροντας την πρώτη ύλη για μια διαλεκτική επεξεργασία του ιστορικού χρόνου. Τούτο θα διεύρυνε την ιστορικότητά μας χωρίς επαναφορά του ιστορισμού αλλά με παρέμβαση εννοιών όπως γένεση (του πρακτικο-κοινωνικού χώρου και χρόνου) ή γενεαλογία (παρακολούθηση της εναλλαγής μορφών). Η μορφή-εμπόρευμα π.χ. στο Marx, καθώς γενικεύεται διαπερνώντας τον καπιταλισμό, γεννάει άλλες μορφές όπως το ταυτόχρονο στις τηλεπικοινωνίες ή την τηλεόραση: «Η διαμεσολάβηση παράγει μια αμφίσημη αμεσότητα, δίνοντας την εντύπωση μιας αισθητής αμεσότητας, καλώντας μια άλλη αμεσότητα, μια εκ νέου αισθητή παρουσία. Όπως η ταυτότητα κάνει να προκύψει η ισοδυναμία, που δεν περιορίζεται στα πράγματα τα οποία αποτιμούνται σε χρήμα, αλλά στα ανθρώπινα όντα.» (σσ. 43-4.) Από την άλλη πλευρά, η εμμονή όχι μονάχα στη γενικότητα ή την ειδητικότητα μα και στην παραγωγικότητα της μορφής δε σημαίνει φορμαλισμό - κατά το λειτουργία-λειτουργισμός (fonction-fonctionalisme) και δομή-δομισμός (structure-structuralisme)· απλά τονίζεται ο λογικός (κωδικοποίηση, αυστηρότητα έκφρασης) και δυναμικός (εξίσωση του άνισου, π.χ. συμβάσεις εργασίας, ταύτιση των διαφορών, π.χ. εθνότητες) της χαρακτήρας στη σχέση της με το εκάστοτε περιεχόμενο.

Στόχος, κατά την προσέγγιση του Lefebvre, παραμένει τελικά η ανανέωση μιας φιλοσοφίας που θα τροφοδοτείται αδιαίρετα από μια εμβάθυνση της ιστορίας και του γίνεσθαι μέσα από τη σκέψη του λογικομαθηματικού και του πολιτικού. Βασικό ερώτημα εδώ θα ήταν πώς το επαναληπτικό και το ταυτόσημο παράγουν το διαφορετικό, πώς η αναδρομή στο παρελθόν και η επαναφορά στο παρόν (ή στο παρόν του μέλλοντος) μπορούν να συλλάβουν το πιθανό, να αποκλείσουν το αδύνατο. Μεταξύ ελεύθερης και αναγκαστικής αιτιότητας προτείνεται το τριαδικό σχήμα «ντετερμινισμός (οί)-τύχη (εξ)-απόφαση (εις)». Είναι ένας τρόπος επανασύνδεσης της ερμηνείας, στη θέση της χρονικής γραμμικότητας, με πολλαπλούς χρόνους και ασυνέχειες, αμφισημίες, διχαλώσεις, «καταστροφές». Παρακολουθείται, έτσι, ένα είδος μεταμόρφωσης τόσο του ιστορικού όσο και του τρόπου θεώρησής του.

Πολιτικό (ή). Η επαναφορά στην επικαιρότητα της σκέψης του πολιτικού (και της πολιτικής) υπαγορεύεται και από τη σημασία που έλαβε από το 19. αι. και μετά, ιδίως με το Marx και το μαρξισμό (Λένιν). (Εκεί που γίνεται λόγος για ανάληψη της πολιτικής - μαζί με τη φιλοσοφία και την τέχνη - από την τεχνική, π.χ. στον Αξελό, δεν μπορεί να εξαλείφεται, νομίζουμε, ένα στοιχείο υποκειμενοποίησης του όντος που επιθυμεί να «διπλώσει» ή να στρέψει το ανθρώπινο προς μια ορισμένη κατεύθυνση. Το πολιτικό θεμέλιο, άρα, της νέας σχέσης με το φυσικό και το κοινωνικό δεν υποχωρεί· συμφύρει αδιέξοδα θεωρία και πράξη.) Η απευθείας σύνδεση της επαναστατικής συνείδησης και των αποτελεσμάτων της με

την επιστημονική και φιλοσοφική αλήθεια που οδήγησε σε μια συγχώνευση γνώσης και εξουσίας, αντιμετωπίζει σήμερα έναν αδιέξοδο σκεπτικισμό ή μπορεί να πάρει άλλες περισσότερο γόνιμες διαστάσεις; Η διάκριση πολιτικής και πολιτικού ή πολιτικής δράσης και σκέψης όπως άλλωστε και η εμβάθυνση του συμπλέγματος στρατηγικής-τακτικής, καθώς συντελούν στην αποσαφήνιση των αντίστοιχων ρόλων, δεν οξύνουν περισσότερο την αίσθηση του «παιχνιδιού» (jeu) ή της «διακύβευσης» (enjeu); Πράγματι, η όλο και μεγαλύτερη γενίκευση του τρόπου οργάνωσης του σύγχρονου κράτους αλλά και της καθημερινότητας των ανθρώπων (π.χ. πληροφορική, καταναλωτικότητα) συμπιέζουν το κοινωνικό μεταξύ οικονομικού και πολιτικού προς μια αμεσότερη δημοκρατία που επιχειρεί να εξισορροπήσει διαδικασίες ατομικοποίησης και καθολικοποίησης. Στόχος (ή μακροπρόθεσμη λανθάνουσα στρατηγική) παραμένει η κατάφαση ή εμπέδωση του στοιχείου της κυριαρχίας με βάση ένα μοντέλο - καπιταλιστικό (σύγχυση εξουσίας και έχειν) ή «σοσιαλιστικό» (μείξη γνώσης και εξουσίας) - που απαιτεί συνεκτικότητα και συνέχεια αλλά συναντά ρήγματα, διχαλώσεις, αναστροφές. Το κύριο όργανο που είναι η λογική και ρυθμίζει τις διεργασίες και εσωτερικές συνάψεις ή, αλλιώς, διέπει τις κινήσεις τακτικής, συνδυάζεται με ένα πολιτικό σχέδιο το οποίο συνοψίζει μια σύμφυση προθετικοτήτων σε επίπεδο στρατηγικής και υπαγορεύεται από μια διαλεκτική. Η τελευταία λειτουργεί στο πεδίο της αναγκαιότητας-τυχειότητας-απόφασης· και το πολιτικό δεν αποτελεί παρά μια τέχνη η επιτηδειότητα στον αποτελεσματικότερο συγκερασμό της τριάδας αυτής.

Φιλοσοφία (και «μετα-φιλοσοφία»). Αυτό που αποδίδουμε σήμερα με «κρίση» της φιλοσοφίας δεν είναι άσχετο προς μια γενικότερη μεταβολή που συντελείται σε πολιτιστικό αλλά και πολιτικό επίπεδο, ιδίως ύστερα από ένα είδος πολιτικοποίησης της ίδιας της φιλοσοφίας (από το Marx και μετά - σύμπτωμα, άλλωστε, της νεωτερικότητάς μας -: η αλήθεια της θεωρίας βρίσκεται όχι μονάχα σ' αυτό που διαλαμβάνει αλλά και σέ ό,τι ωθεί προς πραγμάτωση, δηλαδή υφίσταται τη δοκιμασία της αποδοχής ή μη αποδοχής, μπορεί ή όχι να περάσει στην πράξη. Και άμεση προϋπόθεση αυτής της θεώρησης παραμένει η δυνατότητα συγκεκριμενοποίησης μιας υπαρκτής παρολαυτά ιδέας - που όμως εκφέρεται αφαιρετικά). Το καινούργιο στοιχείο, εντούτοις, εδώ δεν αφορά τόσο σε μια κρίση στο εσωτερικό της φιλοσοφίας (πέραςμα από το υπερβατικό διαδοχικά στο υπερβατολογικό, στο αναφορικό ([Intentionalität], στο έκκεντρο [διατήρηση του στοιχείου της «διαφοράς» - Heidegger, Derrida - ή της «εξουσίας» - Foucault - με παράλληλη έξοδο από το μεταφυσικό δυϊσμό υποκειμένου-αντικειμένου]) όσο σε μια ερωτηματοθεσία που θέτει σε αμφισβήτηση την ίδια τη φιλοσοφία. Για το Lefebvre, έννοιες όπως «αλλοτρίωση», «όλο-ολότητα», «σύστημα-σύνθεση», «υποκείμενο-αντικείμενο», που δέσποσαν στην ιστορία της φιλοσοφίας, υπόκεινται σήμερα σε μια διαδικασία μετασχηματισμού και ανανέωσης· κατανοούνται όχι ως τελειωμένα σχήματα ή οριστικοί τρόποι ερμηνείας αλλά στο πλαίσιο «μιας συγκυρίας, μιας σύζευξης δυνάμεων, μιας 'στιγμής'... μιας στρατηγικής και μιας τακτικής, η σχέση των οποίων παραμένει πάντα προβληματική.» (σ. 77.) Ένα, άλλωστε από τα στοιχεία της κρίσης που μπορεί να ιδωθεί θετικά είναι ότι παρέχει δυνατότητες μιας νέας μορφοποίησης του ανθρώπινου όντος οξύνοντας ιδιαίτερα τον αποφασιστικό ρόλο της ιστορίας και του γίνεσθαι. Στην οπτική αυτή, τόσο η αμφισβήτηση της εν

χρήσει φιλοσοφικής πρακτικής (μέσα από ποικιλόνυμους θετικισμούς, επιστημονισμούς, λογικούς εμπειρισμούς ή πραγματισμούς - με ευθεία αντιπαράθεση ή και απόρριψη οποιασδήποτε μεθόδου ή γλώσσας που δεν είναι αναλυτικά λογική -) όσο και η ανιστορική οχύρωση στο εσωτερικό της (μονοδιάστατη μελέτη και ερμηνεία κειμένων ή εποχών, ανασύσταση φιλοσοφικών μορφών ή συστημάτων του παρελθόντος), επαναφέρουν το δίλημμα για τη διατήρηση ή καταστροφή της φιλοσοφίας τροφοδοτώντας συνάμα την κρίση που διέρχεται. Ο Lefebvre, που επαναλαμβάνει τη ρήση της *Negative Dialektik* του Adorno («η φιλοσοφία που φάνηκε κάποτε ξεπερασμένη, διατηρείται στη ζωή, γιατί η στιγμή της πραγμάτωσής της εξέλειψε»⁸), προτείνει μια συνέχιση της φιλοσοφίας στη μορφή της «μετα-φιλοσοφίας». Η τελευταία θα σκέφτεται όχι μόνο τα ιστορικά προβλήματα αλλά και θα ανανεώνει τη θεματική με διεύρυνση του περιεχομένου σκέψης και εισαγωγή νέων τοπικών όπως το πολιτικό, το καθημερινό, το αστικό (urbain) - στον ορίζοντα όχι του «συστήματος» αλλά του «κόσμου» και του «παγκόσμιου» (mondial) ή του «πλανητικού» και τού «κοσμικού» (cosmique).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Paris, éditions sociales/ messidor, 1986, 180 σσ..
2. Βλ. *Paraboles et catastrophes*, Paris, Flammarion, 1983, σ. 73.
3. *Tractatus logico-philosophicus*, 1.1, 1.11, 1.12.
4. Πρβλ. και Κ. Axelos, *Systématique ouverte*, Paris, les éditions de minuit, 1984, σ. 121.
5. Βλ. Σ.Δ. Ζητήματα διαλεκτικής. Θεσσαλονίκη, Παρατηρητής, 1985, σσ. 142 κ.ε..
6. Βλ. και G. Labica, *Dictionnaire critique du marxisme*, Paris, P.U.F., 1982, σ. 731.
7. Πρβλ. Μ. Foucault, *Résumé des cours*, Paris, Julliard, 1989, σσ. 85 κ.ε..
8. *Dialectique négative*. Critique de la politique, trad. par G. Coffin, J. Masson, A. Renaut et D. Trousson, Paris, Payot, 1978, σ. 11.

ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΔΕΛΗΒΟΓΙΑΤΖΗΣ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ